

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Romantisch denker

door Jan Dirk Snel De auteur is historicus.

Ziehier twee scènes die zo in een film kunnen. De eerste speelt in het dorp Putschappel, ten zuiden van Dresden, bij de uitspanning Zum Steiger, gesitueerd in een romantisch bebost landschap met spectaculaire uitkijkpunten. ‘Daar, bij die steiger’, schrijft Remieg Aerts, ‘vroeg Rudolf Thorbecke op 14 augustus 1834 Adelheid Solger om haar hand. Zij zei ja, want eigenlijk had zij het altijd geweten. Ze kusten elkaar innig, en keken toen stil voor zich uit. In Adelheid ging van alles om; Thorbecke voelde een diepe vrede in zich neerdalen, “(a)lsob ich eine Verkündigung des Himmels, alsob ich den Schlüssel meines ganzen Wesens und Lebens empfangen hätte”.’ Hij was 36, zij 17.

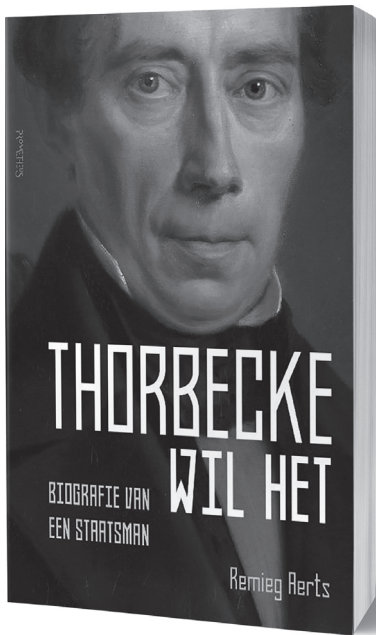
Dan het tweede tafereel. Onze blik richt zich naar het Gouvernementsgebouw te Arnhem. Het is inmiddels achttien jaar later: woensdag 28 juli 1852. Als minister van Binnenlandse Zaken bracht Thorbecke een bezoek aan Gelderland. Thorbecke hield audiëntie, maar de bestuurlijke elite liet zich niet zien. Hij vroeg of de commissaris des Konings in de stad was. Jazeker, kreeg hij te horen, en de man bleek zelfs in zijn eigen kamer in hetzelfde gebouw aan het werk te zijn. Thorbecke vroeg een bode hem te halen, maar de gouverneur vond dat de minister in zijn gebouw maar naar zijn kamer moest komen. Thorbecke hoorde het aan en zei: ‘Welnu, dan zullen wij ons niet zien.’ Drie maanden later had

de commissaris zijn ontslag binnen. Rudolf Thorbecke liet niet met zich spotten.

Onderscheid publiek en privé

Het ging in Arnhem niet om zomaar een bestuurlijke relatie. In 1820 hadden Willem Anne baron Schimmelpenninck van der Oye en Thorbecke elkaar als studenten in Göttingen leren kennen. Dat was een jaar voordat Thorbecke in Berlijn voor het eerst de 4-jarige Adelheid op schoot nam, een van de vier dochters van de jonge, 31-jarige hoogleraarsweduwe Henriëtte Solger, bij wie hij zelfs de kerstavond doorbracht. Schimmelpenninck en Thorbecke waren jarenlang dik bevriend geweest, maar na 32 jaar kwam daar definitief een einde aan. In het openbare leven ontzag Rudolf Thorbecke niemand. Hij kon keihard zijn: een geschrift van een bevriende collega-hoogleraar kon hij genadeloos affakkelen, en als de politiek of zijn trots dat vroeg, werd er met vrienden gebroken.

Als er één beginsel was dat Rudolf Thorbecke als jurist, politicus en bestuurder dreef, dan was het wel het onderscheid tussen publiek en privé. In de oude Europese orde van de graafschappen en hertogdommen van de middeleeuwen tot aan de Bataafse Revolutie van 1795 werden rechten en instellingen veelal als private goederen beschouwd. Nu was het echter de tijd om een waarachtig publiekrecht te

Remieg Aerts

Thorbecke wil het. Biografie van een staatsman

Prometheus | 2018 | 886 pp. |
€ 49,99 | ISBN 9789035144798

scheppen, waarin het algemeen belang vooropstond. Daarin zag Thorbecke zijn levenstaak.

Organische eenheid

Daarbij, zou je misschien denken, passen dus ook twee geheel verschillende persoonlijkheden: privé de romanticus die zijn 'Madonnaatje' levenslang bleef vereren en die werkelijk gebroken was toen zij, die zoveel jonger was, in 1870 op 53-jarige leeftijd overleed; publiekelijk de zakelijke, kille bestuurder die alleen vanuit het beginsel dacht. Is het eigenlijk niet wat vreemd, of misschien onmogelijk, om van zo'n figuur een biografie te schrijven? Remieg Aerts is er goed in geslaagd, en heeft van Thorbeckes levensverhaal geheel in 's mans geest een organische eenheid weten te maken.

Vroeger zag je nog weleens dat een auteur eerst het leven en daarna het werk deed, maar zo gespleten was Thorbecke niet. In Thorbeckes leven hing alles wel degelijk met alles samen, en dat niet alleen omdat Adelheid als zijn belangrijkste politiek adviseur optrad, die ook gesprekken en vergaderingen bijwoonde en met haar betere mensenkennis haar echtgenoot voor uitglifiers kon behoeden. Ook als geleerde en als politicus was Thorbecke allereerst een romanticus. Hij was een streng en ambitieus man, vol zelfbeheersing, maar zijn levensloop verliep niet erg gepland. Na zijn Zwolse jeugd begon hij – doch dat slechts pro forma – als theologiestudent in Amsterdam, waarna hij zich in Leiden manifesteerde als een briljant classicus, die promoveerde op Cicero. In een vijftal Duitse jaren – eerst

als student, daarna als privaattoesant en vrije geleerde – ontwikkelde hij zich tot een geducht filosoof die de moderne wijsbegeerte grondig kende; Hegel vond hij niet de moeite waard, maar Schelling, Goethe en anderen zocht hij op. Vanuit de geschiedfilosofie – hij schreef een boek dat niet alleen zijn vader veel te moeilijk vond – rolde hij in de diplomatieke en politieke geschiedenis, en in dat vak werd hij in 1825 hoogleraar aan de jonge universiteit van Gent. Na zijn vlucht vanwege de Belgische opstand kreeg hij een leerstoel in Leiden. Pas toen hij na enkele jaren een vaste aanstelling had, kon hij een dochter van de vrouw die hij erg mocht, ten huwelijk vragen.

Thorbecke werd hoogleraar rechtsgeleerdheid, terwijl hij dat vak nooit gestudeerd had. Maar dat gaf niet, want als een thema zijn aandacht trok, bestudeerde hij het zo grondig dat hij na enige tijd vanzelf alles beter wist. Hij doceerde al over de oudere staatkunde – *Geschiedenis der staatsinstellingen in Nederland tot den val der Republiek*, het nog altijd niet vervangen handboek van Robert Fruin uit 1901 (herzien in 1922), gaat terug op zijn colleges – en toen in 1836 studenten vroegen of hij de lijn niet naar het heden kon doortrekken en college over de vigerende grondwet kon geven, ging hij akkoord als er genoeg aanmeldingen kwamen. Die waren er ruim. Zo werd hij dus door het verzoek van anderen een constitutioneel expert,

die drie jaar later zijn eerste bevindingen in boekvorm neerlegde.

Romantiek

De rest is bekend. Hij werd Kamerlid bij de eerste grondwetsherziening in 1840, en bij de tweede herziening in 1848 was hij de dominante voorzitter van de commissie die voorstellen voorbereidde, waarna Dirk Donker Curtius ze, soms in een aangepaste vorm die Thorbecke niet erg zinde, behendig door de Staten-Generaal loodste. Op 51-jarige leeftijd legde Thorbecke zijn hoogleraarschap neer. Hij leidde drie kabinetten en was tussendoor Tweede Kamerlid. Zijn duurzaamste bijdrage was de manier waarop hij tussen 1849 en 1853 via organieke wetgeving de structuur van het Nederlandse staatsbestel hervormde. Tussen 1862 en 1866 ging het vooral om de fysieke infrastructuur.

Met het abstracte rationalisme van de verlichting had Thorbecke weinig op; zijn denken was geworteld in de romantiek. ‘Gij hebt de vrijheid der individus, ieder voor zichzelf, op het oog, wij een organisme der vrijheid’, hield hij in 1871 een jongere generatie liberalen voor. Thorbecke dacht vanuit het historisch gegroeide, en dat wilde hij vanuit de publieke norm verbeteren en uniformeren. Wat voorheen de taak van steden en gewesten was geweest, werd nu door de nationale staat overgenomen. Die moest zijn taak dus uitbreiden. Vandaar de oprichting van de rijkspost

en de rijkstelegraaf. Inzake de armenzorg had Thorbecke meer statelijke bevoegdheden gewenst.

Harmonieuze organische ordeningen stonden voor Thorbecke voorop. ‘Staat, recht, maatschappij, economie, wetenschap, godsdienst en kunst vormden aparte domeinen van menselijke werkzaamheid en organisatie. Die domeinen moesten zich zo veel mogelijk vanuit eigen kracht en eigen dynamiek ontwikkelen.’ Aldus vat Aerts Thorbeckes visie trefzeker samen. Acht jaar na diens dood, te weten op 20 oktober 1880, zou Abraham Kuiper precies deze liberale grondgedachte – door Michael Walzer getypeerd als *the art of separation* – in zijn rede ‘Souvereiniteit in eigen kring’ herhalen.

Het eigenzinnige van Thorbecke was dat hij wel sterke beginselen had, maar het vaak vertikte ze te expliciteren. Hij vond dat men zijn principes maar uit zijn regeringsdaden moest opmaken. Remieg Aerts is er voortreffelijk in geslaagd om niet alleen Thorbeckes levensweg nauwgezet te schetsen, juist ook in de interactie tussen het private en het publieke, maar om ook de achterliggende grondgedachten bloot te leggen.